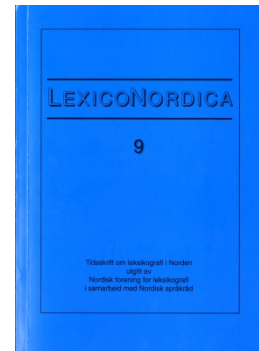

LexicoNordica

Titel: Några nya introduktionsböcker om lexikografi
Forfatter: Bo Svensén
Kilde: LexicoNordica 9, 2002, s. 295-312
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Bo Svensén

Några nya introduktionsböcker om lexikografi

I samband med arbetet på en ny upplaga av min handbok i lexikografi (Svensén 1987) har jag haft anledning att undersöka vilka allmänna introduktionsböcker i ämnet som har utgivits på senare tid. Det har då visat sig att det bara på den här sidan millennieskiftet har utkommit minst fyra sådana böcker, som jag här skall försöka ge en relativt översiktlig presentation av: Henri Béjoints *Modern Lexicography. An Introduction* (Béjoint 2000), andra upplagan av Sidney Landaus *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography* (Landau 2001), Reinhard Hartmanns *Teaching and Researching Lexicography* (Hartmann 2001) och Howard Jacksons *Lexicography. An Introduction* (Jackson 2002).¹

Hartmann

Titeln på Hartmanns bok är kanske en aning missvisande. Det handlar visserligen i hög grad om ”researching lexicography” men inte så mycket om ”teaching lexicography”. Denna brist på symmetri är dock knappast författarens fel utan beror snarare på ett slags systemtvång: boken ingår nämligen i en serie där titlarna på alla volymer består av orden ”Teaching and Researching” följda av namnet på ämnesområdet i fråga.

Hartmann utgår från begreppen ”lexikografi” och ”ordbok” och förklarar syftet med sin bok vara...

...to ask some fundamental questions about what exactly these two notions are, where they come from and where they are going, how we can increase our understanding of their function(s) in the modern world, and what (inter-)disciplinary frameworks we need to find the answers.

¹ Sedan denna artikel skrevs har en recension av en av de fyra böckerna (Landau) publicerats av författaren till en av de andra (Béjoint). Recensionen (Béjoint 2002) är i huvudsak mycket positiv; de kritiska synpunkter som framförs överensstämmer i stort sett med dem som kommer att anföras nedan.

Han konstaterar också att lexikografi är en verksamhet som länge har betraktats enbart som ett hantverk och som först på senare tid även har blivit föremål för teoretiska överväganden och utvecklats till ett akademiskt ämne.

Framställningen är indelad i tre huvudavdelningar – I. *Lexicography in practice and theory*, II. *Perspectives in dictionary research*, III. *Issues, methods and case studies* – och var och en av dem består i sin tur av tre kapitel. Boken avslutas med ett antal bilagor under den gemensamma rubriken IV. *Resources*.

De tre kapitel som utgör avdelning I har rubrikerna 1. *The lexicographic scene*, 2. *Lexicography as practice*, 3. *Lexicography as theory*.

Hartmann ger inledningsvis, som sig bör, en definition av begreppet lexikografi, redogör för skillnaden mellan teoretisk och praktisk lexikografi och sätter in ämnet i ett större sammanhang. Den praktiska lexikografien behandlas därefter (kap. 2) rätt så kortfattat, vilket naturligtvis är beklagligt men kan förklaras med att boken inte är avsedd som en handbok. Beskrivningen av det lexikografiska projektarbetet har i stort sett formen av en litteraturgenomgång, med citat ur och hänvisningar till gängse handböcker. Som exempel på ett ordboksprojekt beskriver Hartmann ett som han själv har förstahandskännedom om, nämligen *Dictionary of Lexicography* (Hartmann & James 1998). Man kunde kanske ha önskat att exemplet hade gällt en mer allmänt inriktad ordbok, men det verkar som om hans erfarenhet på senare tid av praktiskt ordboksarbete inskränker sig till just detta projekt.

Som utgångspunkt för sin presentation av den teoretiska sidan av ämnet (kap. 3) har Hartmann valt en modell innefattande vad han kallar lexikografins fyra ”protagonister” – ordboksförfattaren, metalexikografen, språkläraren och användaren – och deras roller. (Här skulle man möjligen ha velat lägga till ett par andra aktörer, ordboksförläggaren och IT-experten, men de kanske kan inrymmas under ordboksförfattaren, som då kunde döpas om till ”ordboksproducenten” e.d.). Han konstaterar att det är flera problem förknippade med interaktionen mellan de fyra och tecknar därvid en bild som möjligen kan tyckas vara lite väl pessimistisk: ordboksförfattaren sitter fast i historiska och organisatoriska traditioner och bryr sig inte så mycket om användarens och lärarens behov eller om metalexikografens forskningsresultat; användarens färdigheter är inte tillräckliga för att han/hon skall kunna utnyttja ordbokens fulla potential; läraren har sällan den utbildning som sätter honom/henne i stånd att rätt bedöma ordböckers

egenskaper och bibringa användaren de färdigheter som är nödvändiga för ett framgångsrikt utnyttjande av ordböckerna, osv.

Den fortsatta diskussionen om metalexikografins innehåll (med citat från Hausmann, Wiegand med flera storheter) utmynnar i en lista på fem delområden: ordbokshistoria, ordbokskritik, ordboksstruktur, ordbokstypologi och ordboksanvändning, en indelning som sedan ligger till grund för dispositionen av de tre kapitlen i bokens andra huvudavdelning: 4. Historical and critical perspectives, 5. Structural and typological perspectives, 6. The user perspective. Hartmann sammanför där på ett lite oväntat sätt ordbokshistoria och ordbokskritik i ett och samma kapitel, liksom också ordboksstruktur och ordbokstypologi. (Ordbokskritik kan visserligen ses i ett historiskt perspektiv, men det är väl dagens ordbokskritik och hur den kan förbättras som intresserar oss, och ordbokstypologi har sannerligen fler aspekter än de strukturella.)

Avsnittet om ordbokshistoria och ordbokskritik har till stor del formen av en litteraturgenomgång med referat och punktuppställningar, i några fall t.o.m. bara uppräknings av teman och problem som behandlats i en viss bok eller vid ett visst symposium.

Framställningen av ordbokens struktur bygger i hög grad på Wiegand och Hausmann, med vissa bidrag från Bergenholtz & Tarp (1995). Om det finns någon aspekt av ämnet lexikografi som lämpar sig att illustrera med utdrag ur ordböcker, är det just den strukturella. Men sådana inslag lyser så gott som helt med sin frånvaro boken igenom, och i detta avsnitt finner man det enda (!) exemplet av detta slag.

Det typologiska avsnittet refererar de "klassiska" framställningarna – Åkerba, Malkiel och Rey – men stannar slutligen för Landaus mer praktiskt orienterade indelning. Hartmann tvingas dock konstatera att ingen ordbokstypologi täcker alla tänkbara fall och att det förekommer både luckor och överlappningar. Slutligen kommer han med ett eget bidrag, nämligen ett försök till en typologi för inlärningsordböcker, inte särskilt märkvärdig men fullt rimlig.

Användaraspekten belyses från sex olika utgångspunkter, bl.a. de obligatoriska "Reference needs", "Reference skills" och "User training". Under "Reference skills" presenterar Hartmann en egen modell för konsultation av en ordbok men kommer också in på Wiegands (1998) "wh-frågor" för konsultationshandlingar (av typen: "who uses which kind of dictionary with what kinds of aims and expectations under what kinds of conditions and in what manner with what kinds of consequences?").

De tre kapitel som utgör bokens tredje huvudavdelning har rubrikerna 7. Issues in dictionary research, 8. Methods in dictionary

research, 9. Case studies. Kapitel 7 är lite märkligt: det består dels av en rekapitulation av frågeställningar som behandlats i tidigare kapitel, dels av en uppräknig av desiderata som Hartmann själv fört på tal i tidigare skrifter, dels av en lista med frågeställningar relaterade till de perspektiv som tagits upp redan i avdelning II.

Metodkapitlet behandlar – efter en inledande diskussion av begreppen ”metod” och ”metodologi” – de frågeställningar som kommit upp i kapitel 7 (vilka nu alltså tas upp till diskussion för tredje gången!), varefter följer en i och för sig nyttig genomgång av olika metoder för användarstudier. Kapitlet avslutas med en beskrivning av ordboksforskning som en interdisciplinär verksamhet, med beröringspunkter med ”moderdiscipliner” (lingvistik, semiotik etc.), ”systerdiscipliner” (medieforskning, språkpedagogik, terminologi etc.), ”dotterdiscipliner” (bokutgivning, boktryckeri, databehandling etc.) och ”datalevererande discipliner” (vilka visar sig vara identiska med de fackområden som, språkligt och/eller encyklopediskt, kan beskrivas i ordböcker).

I det sista kapitlet tar Hartmann ett delvis nytt grepp genom att presentera tio fallstudier, var och en representerande ett problemområde som omtalats tidigare i boken. Tanken är också att resultatet av varje studie skall vara på något sätt betydelsefullt och metodiken så väl beskriven att studien skall kunna replikeras i liknande sammanhang. För varje fallstudie ges inledningsvis kortfattade data under ett antal stående rubriker som Background, Aims, Methodology, Outcomes, Implications etc. Efter fallbeskrivningen följer en avdelning Suggestions for follow-up studies. Ämnena är av mycket varierat slag, t.ex. ”Surveying the dictionary scene in the European Union”, ”Criticising the English dictionary for foreign learners”, ”Observing dictionary use in higher education”, ”Translation equivalence in the bilingual dictionary”, ”Investigating dictionary use in an LSP context”.

Bland bilagorna finns en hel del stoff som är användbart även för den som redan är förtrogen med ämnet, antingen det är fråga om teoretisk eller praktisk lexikografi. Där finns exempelvis en förteckning över ”Web sources, including web sites” av alla möjliga slag, med tips på bl.a. diskussionsgrupper, bibliografiska tjänster, tidskrifter, lexikografiska sammanslutningar och forskningsinstitutioner, webbaserade ordböcker och encyklopedier, korpusar etc. Det är klart att en sådan förteckning riskerar att åldras ganska snabbt, men den behåller förmodligen sin aktualitet under ännu några år. Boken avslutas med en förteckning över lexikografiska facktermer (med definitioner), en omfattande bibliografi och ett sakregister.

Hartmann har mångårig erfarenhet av lexikografisk verksamhet. Han har bedrivit forskning på ett flertal områden och själv vid universitetet i Exeter byggt upp en institution där man både forskar och undervisar i ämnet. När det gäller internationellt samarbete är han en av pionjäreerna, inte minst i rollen som en av EURALEX' "founding fathers". Detta har förskaffat honom en vid överblick och ett omfattande kontaktnät som spänner över hela det lexikografiska verksamhetsfältet, något som i hög grad har kommit boken till del, och det är där som den enligt min uppfattning har sin styrka.

Men bokens styrka kan på visst sätt också betraktas som dess svaghet. Ambitionen att på cirka 150 sidor text behandla i stort sett varje aspekt av ämnet har fått till följd att framställningen stundtals gör ett skelettartat och ytligt intryck. Fördjupningarna är få. De problematiseringar som förekommer har mest formen av listor på problem eller önskemål, t.ex. om lexikografins protagonister, om metalexikografins historia, om ordboksanvändning. På liknande sätt utgörs vissa partier av litteraturgenomgångar bestående av uppräknningar av frågeställningar som behandlats i en viss bok eller vid ett visst symposium. Man kan därför kritisera Hartmann för att han gör det alltför enkelt för sig och ställer fler frågor än han ger svar på, men å andra sidan är åtskilliga av frågorna relevanta och nyttiga på så sätt att de stämmer till eftertanke och ger en del goda uppslag.

Man kan också fråga sig vem boken egentligen är avsedd för. Å ena sidan har den ett mycket pedagogiskt upplägg, med inledande sammanfattningar ("This chapter will ..."), avslutande sammanfattningar, återblickar på tidigare kapitel osv., vilket tyder på att målgruppen inte i första hand är lexikografiskt bevandrade personer. Å andra sidan är frågeställningarna i många fall av den arten att bara någorlunda väl insatta läsare utan vidare kan ta dem till sig. Och Hartmanns programförklaring, som jag citerade inledningsvis, talar väl knappast för att boken är avsedd för nybörjare.

Ändå vill jag inte påstå att Hartmanns bok saknar värde vare sig för den oinvigde eller för den som är väl insatt i ämnet. Novisen får en systematisk och heltäckande första överblick, och referenserna till "further reading" kan som ett andra steg ge den fördjupning som saknas i boken. Den i ämnet redan hemmastadde kan dra nytta av fallstudierna, de många färska litteraturreferenserna och den inte helt obetydliga mängd "food for thought" som erbjuds genom de listor över lexikografiska frågeställningar och problem som är ett genomgående inslag i boken.

Landau

Landaus bok är på många sätt en motpol till Hartmanns, och de två författarna själva kan också sägas vara varandras motpoler. Hartmann är teoretiker och lärare, med relativt begränsad erfarenhet av praktiskt ordboksarbete; hans bok handlar om "teaching and researching" (med tonvikt på det sistnämnda). Landau däremot är den erfarne praktikern, som har deltagit i (och även lett) ett flertal kommersiella ordboksprojekt; undertiteln på hans bok talar om lexikografi som "art and craft". Medan Hartmanns bok spänner över i stort sett hela det lexikografiska fältet, behandlar Landau nästan enbart enspråkig engelsk lexikografi, dessutom med en påtaglig amerikansk slagsida. Hartmann strävar efter bredd och kan därför bara skrapa på ytan; Landau anlägger ett mer begränsat perspektiv och kan därför gå mera på djupet – eller får snarare möjlighet att behandla sitt ämne utförligare. Till detta kommer att Hartmann uttrycker sig tämligen lapidariskt – ofta bara i form av antydningar, hänvisningar, punktuppställningar och liknande. Landaus skrivsätt däremot är berättande, resonerande och exemplifierande, och hans huvudtext breder ut sig över inte mindre än 420 sidor, nästan tre gånger så många som i Hartmanns bok.

Första upplagan av Landaus bok innehöll åtta kapitel, varav de två första utgjorde ett slags inledning (70 sidor) som huvudsakligen ägnade sig åt ordbokstypologiska och historiska frågor. Kärnan i boken (150 sidor) bestod av tre kapitel som i tur och ordning behandlade informationstyper, definitioner och bruklighet. Arbetet i ett ordboksprojekt och ordboksutgivning i allmänhet var ämnet för de därpå följande kapitlen (70 sidor), och slutligen behandlades i ett åttonde kapitel några ämnen som inte hade funnit en naturlig plats i något av de tidigare avsnitten, bl.a. ordbokskritik och juridiska aspekter av ordboksarbetet. Tillsammans med de noter, bibliografier och register som avslutade boken blev det en ganska substantiell volym på totalt 370 sidor.

Vad är det då som är nytt i andra upplagan? Av de viktigaste förändringarna vill jag särskilt peka på två, som båda är ganska självklara med tanke på vad som har hänt inom lexikografien sedan boken utkom första gången.

Datoranvändning, som 1984 inte var en självklarhet inom allt lexikografiskt arbete, hade i den gamla upplagan fått ett särskilt kapitel ("Computer Use and the Future of Dictionary Making"). Detta kapitel är nu slopat, och i stället behandlas datorn genom hela boken som ett självklart hjälpmedel.

Även den andra viktiga förändringen i den nya upplagan gäller datoranvändning men har i stället inneburit att det har tillkommit ett

nytt kapitel. Det kan knappast råda något tvivel om att den allt mer utbredda användningen av stora, datoriserade korpusar i ordboksarbetet har inneburit en revolution, och detta har Landau tagit fasta på. Det nytillkomna kapitlet, med rubriken ”The corpus in lexicography”, omfattar inte mindre än 70 sidor och fungerar såvitt jag kan se utan vidare som en introduktion till ämnet korpuslexikografi. Efter en historisk, delvis vetenskapshistorisk, tillbakablick behandlas sådana saker som uppbyggandet av en korpus, urvalet av exempel ur korpusen, sökandet efter och identifieringen av kollokationer och idiom, användningen av mjukvara av typ konkordansprogram, taggningsprogram osv.

Dispositionen av den nya upplagan är i övrigt ganska oförändrad, medan innehållet har moderniserats på åtskilliga punkter. Brittisk lexikografi har exempelvis fått större utrymme, vilket i första hand har inneburit att de enspråkiga ordböckerna för L2-inläring har behandlats utförligare. Den tvåspråkiga ordboken däremot ägnas fortfarande bara några sidor och då ”chiefly as a means of contrasting the problems of bilingual lexicography with those of monolingual”.

Av de tre centrala kapitlen är jag personligen kanske minst imponerad av det som behandlar informationstyper (exklusive betydelse- och bruklighetsinformation, som har fått sina egna kapitel); det är fortfarande för heterogent och tar fortfarande delvis upp sådant som lämpligen borde ha behandlats på annan plats, t.ex. sortering, principer för angivande av antalet uppslagsord, synonymordböcker, för- och eftertexter osv. Det kan också nämnas att Landau nu, kanske till följd av ett påpekande i min recension av första upplagan (Svensén 1992: 82), har bestämt sig för att införa två begrepp som i synnerhet inom enspråkig lexikografi måste anses vara tämligen grundläggande men som lyste med sin frånvaro i första upplagan, nämligen homonymi och polysemi.

Avsnittet om bruklighet (”Usage”) är också det lite heterogent; det är också något överdimensionerat och har faktiskt samma omfång som kapitlet om informationstyper (55 sidor). Detta beror till stor del på att Landau inte bara behandlar olika typer av diasystematisk markering utan också gör utvecklingar åt olika håll och även går in på sådana ämnen som lingvistiska bruklighetsundersökningar, markeringsinformation i ordböcker i historiskt perspektiv (inklusive bråket kring stilmarkeringarna i *Webster's Third*), den speciella typ av ordböcker som kallas ”usage guides”, *Dictionary of American Regional English* (DARE) osv. Inget av detta är ointressant, tvärtom, men kapitlet skulle ha vunnit på större koncentration.

Definitions-kapitlet är däremot ett av de mest njutbara i hela boken. Vad Landau, som den erfarna ordboksman han är, har att säga under rubriker som "The principles of defining", "Good defining practice" och "Strategies in defining" är väl värt att ta till sig. Bland nyheterna kan nämnas en avdelning med rubriken "Innovative defining styles", med bl.a. den numera nästan obligatoriska presentationen av Cobuild-formatet. Korpuslexikografin blir aktuell också i detta kapitel, där definitionsskrivande som tar sin utgångspunkt i korpusdata kontrasteras mot det definitionsskrivande som bedrivs på grundval av excerpt-samlingar.

"Dictionary making is nothing less than the attempt to fashion a custom-made product on an assembly-line basis." Så inleder Landau kapitlet om ordboksprojekt, där hans mångåriga erfarenhet av att leda praktiskt lexikografiskt arbete verkligen kommer till sin rätt. Här lämnas knappast några aspekter obeaktade, det må gälla planering (dels lexikografiskt, dels tids-, penning- och personalmässigt), redaktionellt arbete (dataurval, artikelskrivande, kvalitets- och omfångskontroll) eller teknisk produktion (typografi, korrekturläsning, illustrering, tryckning och bindning). Vissa synpunkter är kanske alltför specifikt amerikanska eller alltför specifikt inriktade på enspråkig lexikografi, men i huvudsak är framställningen så pass allmänt hållen att den även för oss har mycket att ge.

Det sistnämnda omdömet gäller delvis också bokens sista kapitel, som i den gamla upplagan hade den passande rubriken "A Miscellany" men som nu helt koncentrerar sig på de juridiska och etiska aspekterna. Utöver de problem som gäller plagiat, varumärken m.m. går Landau in på ett intressant ämne som jag inte har sett behandlat förut, nämligen hur de i ett ordboksprojekt medverkande lexikografernas ideella rättigheter skall tillgodoses. Detta avsnitt, som har rubriken "Crediting lexicographers", rekommenderas alla ordboksförlag till särskild begrundan.

Vissa av de invändningar som jag framförde i min recension av första upplagan är fortfarande giltiga, och jag skall här inskränka mig till att ta upp ett par av dem.

Även om vissa dispositionsmässiga besynnerligheter nu har rättats till, saknar boken fortfarande delvis den systematiska uppläggning som skulle göra den till den idealiska kursboken. Som exempel kan nämnas det typologiska kapitlet, som tyvärr ger samma tämligen osammanhängande intryck som i första upplagan. Vissa ordbokstyper diskuteras inte här utan döljer sig i det historiska kapitlet, t.ex. de enspråkiga ordböckerna för L2-inlärning och de elektroniska ordböckerna, som har fått ett eget (men mycket kort!) avsnitt. Det kan naturligtvis diskuteras

vad som är mest pedagogiskt, men om det finns någon del av metalexikografen som lämpar sig för en systematisk beskrivning så är det väl ändå den typologiska aspekten.

Den bekantskap med lexikografins elementära terminologi som en introduktions- eller kursbok bör ge läsaren saknas fortfarande i viss utsträckning. Det är enligt min uppfattning fullt möjligt att benämna olika företeelser inom ett visst fackområde med deras respektive termer utan att hemfalla åt vad som bokens baksidestext lite nedlåtande kallar ”jargon and unnecessary technical language”.

Det övervägande positiva helhetsintryck som första upplagan gjorde kvarstår emellertid. Boken har dels ett faktaförmedlande syfte, att ge en allmän introduktion till ämnet, dels ett rådgivande syfte, att ge vägledning i det lexikografiska arbetet. På faktasidan har jag inte heller nu några allvarliga invändningar att komma med, och när det gäller den rådgivande aspekten bedömer jag fortfarande Landaus allmänna inställning som sund och realistisk.

På plussidan måste också uppföras att boken är mycket välskriven och informativ och att den i mycket högre grad än exempelvis Hartmanns bok och Svensén (1987) lämpar sig för sträckläsning – jag skulle t.o.m. i stora stycken vilja rekommendera den som ren nöjesläsning. Landau är en driven skribent som verkligen lägger sig vinn om att göra framställningen lättläst och intresseväckande. Som särskilt givande skulle jag vilja framhålla de intressanta inblickar man får i den amerikanska lexikografins historia och den lite speciella ordbokskultur som råder i USA.

Avslutningsvis något som kanske av de flesta uppfattas som en kuriositet men som jag ändå inte kan låta bli att nämna. Genom att läsa Landaus förord och hans därpå följande ”Introduction” kan vi nämligen få oss till livs en liten fallstudie av dels hur en författare kan reagera på andras recensioner av hans bok, dels hur han själv skulle vilja recensera boken.

Landau börjar sitt förord med de tänkvärda orden: ”Revision of one’s own work puts one in the uncomfortable position of judging oneself as an outsider.” Detta låter ju anspråkslöst och bra, men författaren tar också tillfället i akt att ge en känga åt dem som recenserat första upplagan. Han tycks ha tagit illa vid sig av vissa anmärkningar, och man kan spekulera om vem som eventuellt borde känna sig träffad av följande passage:

Some critics of the first edition said the book had its virtues but was not methodical enough; it wasn’t organized systematically and failed to cover everything in a logical way. They were probably right. But if I

were to dissect the dictionary structure in a completely calm and logical way, if I were to write a string of endless, numbered paragraphs, 3.1.5.6 followed by 3.1.5.7 followed by 3.1.5.8, and so on, one passive-voice sentence dribbling away into the next, the system might be improved but the book would be unreadable, and worse, unread.

Han säger sig dock efter bästa förmåga ha försökt åtgärda dessa brister genom diverse omredigeringar och hoppas att han därigenom inte har "disabled [...] the essential appeal of the book".

Detta leder mig in på Landaus attityd till den egna boken, och på den punkten kan man inte direkt beskylla honom för överdriven blygsamhet. Efter att ha nämnt de allmänna böcker om lexikografi som publicerats under senare år avslutar han sin "Introduction" med följande självrecension:

As valuable as these works are in their several ways, none combines the particular qualities of the first edition of this book that made it singular and that I have endeavored to maintain in this edition. These are the point of view of a seasoned lexicographer with broad practical experience in planning, managing, and editing dictionaries; an individual writing style devoid of pretentiousness or condescension that speaks from one person to another, not to a crowd of assembled acolytes or to a roomful of robed academics; and comprehensive, in-depth coverage of the field of English lexicography.

Man kan säkert hålla med om mycket av detta, men skall sådant sägas av författaren själv?

Béjoint

Béjoints bok blev jag första gången uppmärksam på genom en annons från Oxford University Press. Författarnamnet Béjoint, titeln *Modern Lexicography. An Introduction* och tryckåret 2000 verkade lovande, så jag beställde boken och såg fram emot att få läsa en nyskriven allmän introduktion till den moderna lexikografien. Men min besvikelse blev stor när jag fick boken i min hand och det visade sig att det bara rörde sig om en oförändrad paperbackversion av samme författares *Tradition and Innovation in Modern English Dictionaries*, som utkom 1994! Den enda förändringen utöver titeln och det nya förordet är 1 1/2 sida "Update on References, 1994–2000". Även om det både på tryckortssidan och i förordet tydligt står att detta är en nyutgåva i paperback av en äldre bok, tycker jag att förlagets metoder är tvivelaktiga. Ett titelbyte på en bok, i synnerhet om den nya titeln har en så helt annorlunda och mer generell innebörd än den gamla, bör givetvis motsvaras av en förändring av innehållet i samma riktning.

I likhet med Landau behandlar Béjoint enbart ordböcker med engelska som objektspråk, såväl brittiska som amerikanska; ett bra exempel på att den gamla titeln på boken är mer adekvat än den nya. I likhet med Landau förbigår han också nästan helt de tvåspråkiga ordböckerna och nämner dem bara i förbigående i typologiska sammanhang; ytterligare ett bra exempel på att den gamla titeln hade bort behållas, för det finns verkligen inte mycket att säga om "tradition and innovation" när det gäller tvåspråkiga ordböcker utgivna i den engelskspråkiga världen – Collins' serie av bidirektionella tvåspråkiga ordböcker utgör väl det enda undantaget.

Till skillnad från vad som är fallet i Landaus bok betraktas här den engelska lexikografen så att säga "utifrån". Béjoint är fransman, professor vid Université de Lyon 2. Som sådan är han väl insatt i den franska lexikografiska traditionen, och ett av syftena med boken anger han vara att undersöka i vilken utsträckning franska lingvisters och (meta)lexikograferns rön kan tillämpas i ett engelskspråkigt sammanhang. Citat från franska auktoriteter är därför vanligt förekommande i texten (och till hjälp för icke-frankofona läsare försedda med engelsk översättning i fotnoter), men detta inslag är inte alls särskilt påträngande utan ger i lagom doser en extra och lite annorlunda dimension åt framställningen.

Författarens "utanförskap" innebär dock inte att han inte behärskar sitt ämne. Tvärtom: hans både vidsträckta och djupgående kunskaper om anglosaxisk lexikografi imponerar verkligen. Och själv anser han det inte vara någon nackdel att vara en utomstående betraktare, eftersom en sådan ...

... may be able to see things that the insider does not – a well-known fact in sociology or anthropology. Dictionaries are so familiar to us all, and such subtle mirrors of some of the characteristics of our societies that the outsider may find it easier to describe them than the insider would.

Citatet avspeglar Béjoint's dragning till just det sociologiska och antropologiska, till "ordbokskulturen". Det är alltså helt följdriktigt att han som rubriker på två av bokens sju kapitel har "The Lexicographical Scene of English-Speaking Countries" resp. "General-Purpose Dictionaries and Society". Och några av underrubrikerna i det sistnämnda kapitlet bär verkligen syn för sägen: "The dictionary as guardian of the purity of language", "The dictionary as thesaurus of all the collective knowledge of the society", "The dictionary as guardian of absolute and eternal truth", "The dictionary as guardian of the moral and ideological values of the society".

Skildringen av de "lexikografiska landskapen" i USA resp. England är mer kortfattad och överskådlig än Landaus och därför kanske också mer givande. Det amerikanska landskapet beskrivs som mer enhetligt än det brittiska: ordboken är inte ett objekt som är förbehållet eliten utan är avsedd att användas av gemene man i snart sagt alla livets skiften. Frånvaron av "lexicographese", den enkla uttalsnotationen och det encyklopediska inslaget – allt detta bidrar till att göra de amerikanska allmänordböckerna till var mans egendom, till ett hjälpmedel som inte brukar saknas i något hem. De amerikanska ordböckerna har i stort sett behållit sin karaktär under en lång följd av år, och några tendenser till större förändringar är inte inom synhåll. Det brittiska ordbokslandskapet är i sin tur mer omväxlande än det amerikanska. Béjoint beskriver det som bestående av dels de "traditionella" ordböckerna av typ OED och dess efterföljare (historiskt-diakront inriktade eller ej), dels av de "nya" och innovativa ordböckerna, i synnerhet de som är avsedda för L2-inläring (OALDCE, LDOCE, CIDE, Cobuild m.fl.). Här finns också ett intressant avsnitt om de lexikografiska relationerna mellan England och USA, vilka är äldre och mer komplicerade än man tror. Men genom att Béjoint inte har uppdaterat sin text sedan 1994 får man inte veta något om de senaste årens rikhaltiga utgivning av enspråkiga engelska ordböcker (se t.ex. Ohlander 2001), varför hans kartläggning av det anglosaxiska ordbokslandskapet måste betraktas som ofullständig.

Till "ordbokskulturen" hör förstås också ett område som ordboks-användning och ordboksanvändare. Béjoint konstaterar att det har blivit vanligare, framför allt i England och Tyskland, att metalexikografer intresserar sig för frågor som: Vem köper ordböcker?, Till vilka socialgrupper hör användarna?, Hur är ålders- och könsfördelningen? Är köpare och användare samma personer? osv. Men ingen tycks ha kunnat komma med några praktiska råd om hur man skall bli närmare bekant med den som Wiegand kallar "der bekannte Unbekannte". Möjligen, skriver Béjoint, skulle man genom att studera ordboksrecensioner avsedda för icke-fackmän kunna få grepp om de förväntningar som folk i allmänhet har på sina ordböcker. Men studiet av sådana recensioner verkar resultera i följande, ganska nedslående bild av användarnas syn på den idealiska ordboken:

... the ideal general-purpose dictionary [...] is a dictionary that contains as many entry-words as possible, particularly all the 'good' words, but omits taboo words, neologisms, and other 'undesirable' words that do not fit into the popular image of the language; that defines all entry-words with undisputable authority; and that indicates clearly how far each word is acceptable or unacceptable.

Béjoint försummar givetvis inte traditionella aspekter på ordboksanvändning såsom "reference needs" och "reference skills" utan ägnar dem ett särskilt kapitel. Detta är ett område som han själv har bedrivit forskning på och är väl förtrogen med. Här diskuteras ett stort antal undersökningar som har olika syften och tillämpar olika metoder – alltifrån Barnharts klassiska brevenkät 1955 bland 108 collegelärare i 27 amerikanska stater med frågor om vilka informationstyper de bedömde vara viktigast för studenterna, till Miller & Gildeas (stundtals mycket roande) experimentella studier av hur barn (7- och 12-åringar) tolkar definitioner i enspråkiga ordböcker. Avslutningsvis kommer han också in på ordinlärningseffekten vid ordboksanvändning: hur införlivas en lexikalisk enhet med vårt mentala lexikon – går vi först in för en prototyp vars olika särdrag vi därefter urskiljer, eller börjar vi med att samla på oss särdrag som vi sedan kombinerar till en enhet? Béjoint anser att vi behöver mer kunskap om det han kallar "psyko-lexikografi" eller "psyko-lexikologi", så att ordböcker i högre grad kan utformas efter vad vi vet om vårt mentala lexikon och dess sätt att fungera. På det hela taget är kapitlet mycket givande som en sammanfattande översikt, även om författaren alltså inte har tagit hänsyn till vad som publicerats på området under de senaste tio åren (t.ex. Wiegand 1998).

Under rubriken "The Linguistic Traditions of Lexicography" går Béjoint in på relationerna mellan lingvistik och lexikografi sedda i ett historiskt perspektiv och diskuterar bl.a. förhållandet mellan lexikografin och de lingvistiska skolorna. Bortsett från de stora "akademiska" ordböckerna var lingvisterna förr knappast intresserade av ordböcker alls, utom möjligen som redskap för det egna arbetet. Kommersiella allmänordböcker betraktades närmast som något "orent", som ovetenskapliga biprodukter av lingvistisk verksamhet. Och de praktiska lexikograferna var knappast heller intresserade av medverkan från lingvister (låt vara att förhållandena i USA avvek något från den allmänna bilden). Situationen är nu emellertid en helt annan, och kontakterna är intensiva mellan lingvister å ena sidan och praktiska lexikografer och metalexikografer å den andra; dessutom är det inte ovanligt med lingvister som också är lexikografer och vice versa. Senare delen av kapitlet ägnas åt "Lexicographical Traditions", och detta är väl det avsnitt av boken som är mest generellt hållet och kommer närmast den praktiska lexikografin. Med det lingvistiska perspektivet ständigt närvarande granskas kritiskt ordböckers sätt att hantera sådana saker som urval, lemmaansättning och (utförligast) definitionsskrivning.

Om bokens inledningskapitel finns inte så mycket att säga, eftersom det är ganska konventionellt upplagt. Begreppet ”ordbok” diskuteras utförligt, men den ordbokstypologi som presenteras måste betraktas som utomordentligt mager. (Liksom hos Landau finns dock en del typologiskt stoff undangömt i det kapitel som behandlar det anglo-saxiska lexikografiska landskapet.) Av större intresse är då att Béjoint i sammanhanget kommer in på ämnet ordbokstypologiernas typologi.

Det avslutande kapitlet har rubriken ”Whither Lexicography?”. Det har onekligen sina risker att trycka om ett sådant kapitel helt oförändrat, och som framtidsscenario är det därför av ganska begränsat värde. Béjoint är medveten om frågans generella svårighetsgrad men anser att man kan komma i närheten av ett slags svar genom att dels studera de innovativa ordböcker som har utkommit på senare tid, dels också genom att ta del av vad teoretiska lingvister nyligen har skrivit om lexikografi. Och det är precis vad han gör. Han koncentrerar sig därvid på två viktiga företeelser som blivit mycket omdiskuterade på senare år – dels kollokationer och idiom, dels polysemi – och deras behandling i ordböcker.

Slutligen skall sägas att *Tradition and Innovation in Modern English Dictionaries* har en mycket utförlig bibliografi (29 sidor), som alltså sträcker sig fram till 1994. (Det supplement för åren 1994–2000 som finns i *Modern Lexicography. An Introduction* upptar som sagt en och en halv sida.)

Sammanfattningsvis: en intressant och välskriven bok om enspråkig anglosaxisk lexikografi, betraktad huvudsakligen ur ett lingvistiskt, historiskt och sociologiskt perspektiv, inte heltäckande och fullt up-to-date men ofta fruktbart problematiserande och med många tankeväckande synpunkter och resonemang.

Jackson

Avsikten var ursprungligen att artikeln skulle sluta här. Men så dök det oväntat upp en alldeles ny bok med utgivningsår 2002 som det hade varit synd att förbigå, varför jag avslutningsvis också skall säga något om Howard Jacksons *Lexicography. An Introduction*.

Detta är en renodlad lärobok, uppenbarligen en vidareutveckling av ett material som författaren under en följd av år har använt i undervisningen inom en ”lexicography module” för sistaårsstudenter i engelska vid University of Central England i Birmingham. Men det är inte fråga om några nödtorftigt uppstramade och hopredigerade handouts utan om en väl sammanhängande och klart läsvärd framställning.

Här återfinns samma pedagogiska grepp med kapitelinledningar, sammanfattningar, anvisningar på "further reading" osv. som i Hartmanns bok, men till skillnad från Hartmann är Jackson resonerande, beskrivande och exemplifierande just på det sätt som man måste kräva av en läroboksförfattare.

I förordet nämner Jackson att det nu är "time for a new treatment of the subject in the UK". Och boken är också, trots sin allmänt formulerade titel, en typisk exponent för det anglosaxiska sättet att skriva introduktionsböcker i lexikografi. För det första handlar den i stort sett enbart om enspråkiga engelska ordböcker, och man får tydligen vänja sig vid att i sådana här sammanhang betrakta termen "lexikografi" som liktydig med "enspråkig lexikografi med engelska som objektspråk". För det andra tycks det vara obligatoriskt att ägna ganska mycket utrymme åt den engelska lexikografins historia (i Jacksons fall 44 av bokens totalt 183 textsidor), vilket säkert är utmärkt för engelskstuderande men kanske inte lika angeläget för dem som vill lära sig något om lexikografi i allmänhet.

Bokens karaktär av lärobok förstärks av att Jackson startar från grunden och ägnar de två inledande kapitlen åt en systematisk genomgång av lexikologiska elementa, nästan ett slags kondenserad motsvarighet till Malmgren (1994). Här presenteras kortfattat grundbegrepp som homonymi, homografi, lexikaliska enheter av olika slag (sammanställningar, avledningar, flerordsenheter, "phrasal verbs", idiom), ordklasser, betydelse (referens, denotation, konnotation etc.), betydelserelationer (synonymi, antonymi etc.), syntagmatiska relationer (kollokationer, idiom etc.).

Efter dessa preliminärer kommer så författaren i kapitel 3 in på det rent lexikografiska området och beskriver mycket kortfattat vad en ordbok är, vad den kan innehålla, hur den blir till och hur den bedöms. Också detta avsnitt gör ett lite preliminärt intryck och är uppenbarligen insatt här som en inledande översikt över bokens innehåll i stort, som kort kan sammanfattas på följande sätt: ordbokshistoria (kap. 4–6), ordboksanvändning och ordboksanvändare (kap. 7), informationstyper (kap. 8–10), särskilda ordbokstyper (kap. 11–12), ordboksprojekt (kap. 13), ordbokskritik (kap. 14).

Av de tre historiska kapitlen behandlar det första brittisk lexikografi fram t.o.m. Johnson och det andra OED; i det tredje presenteras den amerikanska traditionen (dvs. Webster i olika skepnader), varefter utvecklingen på båda sidor om Atlanten följs fram till nutiden. Jackson skiljer sig här fördelaktigt från Béjoint på så sätt att han tar tillbörlig hänsyn till de elektroniska ordböckerna.

I det korta avsnittet om ordboksanvändning och ordboksanvändare tar Jackson bl.a. upp relationen mellan språkliga aktiviteter och användarnas informationsbehov i samband med dessa. Gott och väl, men när han låter konsultationsprocessen bli utgångspunkt för en presentation av begreppen makrostruktur och mikrostruktur och deras realisering i ordböcker, har jag lite svårare att följa honom: detta är kanske inte den plats där man i första hand skulle söka information om sådant som har med ordboksstruktur att göra (även om jag inser att det kan ligga en poäng i att *också* diskutera saken utifrån ett användarperspektiv).

Därefter går Jackson in på de olika informationstyperna i en ordbok och deras behandling. Han har tidigare konstaterat att det användarna i första hand söker information om är ordens betydelse, och kapitlet ägnas följaktligen åt betydelseangivelser i enspråkiga ordböcker, framför allt olika slag av definitioner. Där finns också en genomgång av olika "skolor" när det gäller indelning i delbetydelser: de s.k. "lumpers", som slår ihop alla betydelser till en och överlämnar åt användaren att finna den betydelsen som passar i den givna kontexten, och "splitters", som vill dela upp betydelsen i så många delbetydelser som möjligt.

Författaren är själv något av en "lumper", eftersom han buntar ihop nästan alla de övriga informationstyperna i nästa kapitel, som betecknande nog har rubriken "Beyond definition". Det är också karakteristiskt för den anglosaxiska metalexikografiska kulturen (jämför Landau ovan) att informationstypen "Usage" upptar inte mindre än hälften av utrymmet. En av informationstyperna har Jackson dock sparat till nästa kapitel, nämligen etymologi. Här förs en del generella och nyttiga resonemang kring varför ordböcker innehåller etymologisk information, hur den kan vara utformad och hur den skall tolkas. I övrigt har kapitlet inte så mycket att ge en nordisk läsekrets eftersom framställningen är så helt inriktad på beskrivning av engelska ords etymologi.

Efter informationstyperna tar Jackson steget in på det typologiska området, och det är också betecknande att ett av de två kapitel som ägnas detta tema handlar om enspråkiga ordböcker för L2-inläring. Efter den obligatoriska historiska inledningen om OALDCE, LDOCE, Cobuild och CIDE följer ett resonemang kring användarnas inkodnings- resp. avkodningsbehov och hur de tillgodoses av dessa ordböcker, inte minst i cd-rom-version. Detta kapitel är ett av de mest informativa i hela boken och ger en utmärkt sammanfattning av det man behöver veta om denna ordbokstyp, som står för en så stor del av de senaste decenniernas innovationer inom lexikografen.

Under rubriken "Abandoning the alphabet" återkommer vi till ämnet ordboksstruktur, men fortfarande med typologiska förtecken i det att Jackson ganska utförligt diskuterar ordböcker av olika slag med systematisk makrostruktur. Han anlägger också ett historiskt perspektiv och skildrar den tematiska traditionen inom engelsk lexikografi, allt ifrån Ælfrics (955–1020) latinska glossarium med engelska förklaringar fram till Rogets *Thesaurus*, en tradition som sedan har fortsatt genom ordböcker för L2-inläring som *Longman Lexicon of Contemporary English* (1981) och *Longman Language Activator* (1993).

Jag har egentligen inte så mycket att säga om det korta och inte särskilt märkvärdiga avsnitt om genomförandet av ordboksprojekt som sedan följer. Här har Landau (som Jackson f.ö. citerar ett par gånger) betydligt mer att ge. Intressantare är då det sista kapitlet, som visar sig bestå av ingenting mindre än en systematisk framställning av ämnet ordbokskritik (metoder, bedömningskriterier, olika typer av ordboksrecensioner osv.), något som jag inte tidigare har sett behandlat i en introduktionsbok i lexikografi.

Boken avslutas med en kortfattad bibliografi och ett minimalt sakregister.

Lexicography. An Introduction är på det hela taget en sympatisk produkt. Som introduktionsbok är den lagom utförlig: den är inte så lapidariskt uppräknande som Hartmann men inte heller lika mångordigt berättande som Landau. Den har också enligt min uppfattning lagt sig på en lagom avancerad nivå och är inte så "akademisk" som Béjoint. Jackson har visserligen haft dispositionsmässiga problem av ungefär samma slag som Béjoint och Landau, men följderna är inte alltför störande. Någon handbok i praktiskt lexikografiskt arbete är detta inte; därtill är avsnitten om ordboksstruktur, om informationstypers behandling och om ordboksprojekt alltför kortfattade. På minussidan måste också uppföras att boken lider av samma innehållsliga begränsning som Landau och Béjoint, alltså den ensidiga inriktningen på enspråkig engelsk lexikografi (jfr Malmgren 2002:48–50). Det minskar dess värde som allmän introduktions- och kursbok ur exempelvis nordiskt perspektiv, men den fungerar säkert utmärkt för studenter inom det anglosaxiska språkområdet och för engelsk-studerande i världen i övrigt.

Litteratur

- Béjoint, H. 1994: *Tradition and Innovation in Modern English Dictionaries*. Oxford: Oxford University Press.
- Béjoint, H. 2000: *Modern Lexicography. An Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Béjoint, H. 2002: [Rec. av] S. I. Landau: *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press 2001. I: *International Journal of Lexicography* 15:2, 169–173.
- Bergenholtz, H. & S. Tarp (eds.) 1995: *Manual of Specialised Lexicography. The Preparation of Specialised Dictionaries*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.
- Hartmann, R. 2001: *Teaching and Researching Lexicography*. Harlow: Longman.
- Hartmann, R. & G. James 1998: *Dictionary of Lexicography*. London: Routledge.
- Jackson, H. 2002: *Lexicography. An Introduction*. London & New York: Routledge.
- Landau, S. I. 2001: *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Malmgren, S.-G. 1994: *Svensk lexikologi. Ord, ordbildning, ordböcker och orddatabaser*. Lund: Studentlitteratur.
- Malmgren, S.-G. 2002: Lexicography in the Nordic countries: traditions and recent developments. I: Braasch, A. & C. Povlsen (eds.), *Proceedings of the Tenth EURALEX International Congress, EURALEX 2002, Copenhagen, Denmark August 13–17, 2002*. København, 39–54.
- Ohlander, S. 2001: Tolv kilo engelska lexikon [rec. av *The American Heritage Dictionary of the English Language* (4th Ed.), *Collins English Dictionary* (4th Ed.), *Encarta World English Dictionary* och *The New Oxford Dictionary of English*]. I: *LexicoNordica* 8, 203–233.
- Svensén, B. 1987: *Handbok i lexikografi. Principer och metoder i ordboksarbetet*. Stockholm: Esselte Studium & Tekniska nomenklaturcentralen.
- Svensén, B. 1992: [Rec. av] S. I. Landau: *Dictionaries. The Art and Craft of Lexicography*. New York: Charles Scribner's Sons 1984. I: *International Journal of Lexicography* 5:1, 79–83.
- Wiegand, H.E. 1998: *Wörterbuchforschung. Untersuchungen zur Wörterbuchbenutzung, zur Theorie, Geschichte, Kritik und Automatisierung der Lexikographie*. Teilband 1. Berlin: de Gruyter.